

TARIQ O'SIMLIGINING KELIB CHIQISHI, FINOLOGIYASI VA BIOLOGIK HUSUSIYATLARI

Mirzamuratova Gu'lsbat Iqlasbay qizi

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti doktaranti

Annotatsiya. Donli ekinlar, jumladan tariq o'simligi tarkibida inson hayoti uchun doimiy zarur bo'lgan barcha ozuqaviy mahsulotlar, jumladan, kraqmal, oqsil, vitamin, klechatka, moy, destrin, mineral tuzlar, klechatka, karbon suvlari va boshqa biologik faol moddalar saqlanadi. Iqtisodiy muammolarga boy bo'lgan hozirgi murakkab sharoitda donli ekinlar ekiladigan maydonlarni ko'paytirish va turli ekologik sharoitga moslashuvchan turlarni yetishtirish borasida juda ko'plab ishlar olib borilmoqda. Ushbu maqolada tariq o'simligining finologiyasi va biologik xususiyatlari to'g'risida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Kalit so'zlar: tariq, ildiz, namlik, morfologik, poya, nav, tuproq, harorat, g'alla, murtak, urug, don, gul, ro'vak, barg, meva, vitamin.

Аннотация. Зерновые культуры, в том числе просо, содержат все пищевые продукты, постоянно необходимые для жизнедеятельности человека, в том числе белок, крахмал, витамины, углеводы, масло, декстрин, минеральные соли, крахмал, углекислую воду и другие биологически активные вещества. Много работы, делается для увеличения площадей посевов зерновых культур и сортов, адаптирующихся к различным экологическим условиям в современных сложных условиях, полных экономических проблем. В данной статье представлена информация о биологических свойствах растения проса.

Ключевые слова: просо, корень, влажность, морфологический, стебель, сорт, почва, температура, зерно, росток, семя, зерно, цветок, клубень, лист, плод, витамин.

Abstract. Cereal crops, including millet, contain all the nutrients that are constantly necessary for human life, including protein, starch, vitamins, carbohydrates, oil, dextrin, mineral salts, starch, carbon dioxide and other biologically active substances. A lot of work is being done to increase the area of grain crops and breed species that are adaptable to different environmental conditions in the current complex environment, which is full of economic problems. This article provides information on the biological properties of the millet plant.

Keywords: millet, root, moisture, morphological, stem, variety, soil, temperature, grain, sprout, seed, grain, flower, tuber, leaf, fruit, vitamin.

KIRISH. Bugungi kunda dunyo bo'yicha tariq o'simligi ekiladigan maydonlar FAO tashkiloti bergan ma'lumati bo'yicha 40 mln gektarni tashkil etadi. Tariq yormasi sotilishi bo'yicha jahon bozorida grechka va gurishdan keyingi uchunchi o'rinni egallashga qaramay uzoq yillar mobaynida yetarlicha baholanmagan ekin sifatida qolib ketgan. Lekin olimlar fikriga ko'ra global iqlim o'zgarishi barobarida tariq o'simligida dasturiy donli ekinlarni o'rnini bosish uchun yaqshi imkoniyat paydo bo'ldi. XX asirning oqiriga kelib jahon bo'yicha tariq o'simligining ekilish maydonlari donli ekinlar ekiladigan erlarning 12% ni, yani 83 mln gektarni tashkil etgan. Tariq doni hosilining yalpi xajmi 95 mln tonna, boshqacha aytganda yalpi don mahsulotlarining 5% ni, o'rtacha hosildorlik esa gektariga 1,2 tonnani tashkil etgan.

Dunyo bo'yicha tariq etishtiradigan davlatlar ichida Rossiya, Xitoy, Mongoliya, Xindiston, Afg'oniston, Turtsiya, Yaponiya, Vengriya, Polsha, Ruminiya, Bolgariya davlatlari etakchilik qiladi.

Bugungi kunga kelib dunyoda sug'oriladigan tuproqlarning ishlab chiqarish qobiliyatini oshirish, ulardan samarali foydalanish, zamonaviy resurs tejoychi agrotexnologiyalarni ishlab chiqish va ulardan xalq xo'jaligida foydalanish bo'yicha bir qator ustuvor yo'nalishlarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Qisqa vegetatsiya davriga ega, suv resurslari va agrotexnik tadbirlarni kam talab etuvchi ekinlarni qishloq xo'jaligida foydalanishning tuproq agrofizik, agrotexnik va meliorativ holatiga tasirini aniqlash, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va oziq-ovqat mahsulotlarini etishtirish xajimi ko'paytirishga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqotlarga agalohida etibor qaratilmoqta.

Respublikamizda sug'oriladigan erlardan natijali foydalanishda qurg'oqchilikga va sho'rlanishga chidamli, resurstejoychi ekinlarni qishloq xo'jaligi soxasiga kiritish va ular uchun eng maqul o'g'itlash tizimini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish borasida keng qamrovli chora-tadbirlar olib borilmoqda.

Tariq o'simligining kelib chiqishi va tarqalishi. Tariqning vatani Markaziy va Sharqiy Osiyo hisoblanadi. Arxeologik ma'lumotlarga ko'ra, tariq miloddan avvalgi ming yilliklarda ekin sifatida yetishtirilgan. Hozirgi kunda tariq Osiyo, Afrika va Yevropaning qurg'oqchil hududlarida keng tarqalgan.

O'zbekiston hududida tariq asosan lalmikor va sug'oriladigan yerlarda yetishtiriladi. U takroriy ekin sifatida ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, qisqa muddatda hosil berishi bilan dehqonchilik tizimida muhim rol o'ynaydi.

Tariq o'simligining biologik va morfologik xususiyatlari. Tariq bir yillik o'simlik bo'lib, g'alladoshlar oilasiga mansub. Ildiz tizimi tolamsimon bo'lib, tuproqning chuqur qatlamlaridan suv va oziqa moddalari oladi. Bu xususiyat tariqning qurg'oqchilikka chidamliligini ta'minlaydi. Poyasi tik, bo'g'inli, balandligi naviga qarab 50–150 sm gacha yetadi. Barglari uzun va ensiz bo'lib, barg plastinkasi fotosintez jarayonida asosiy rolni bajaradi. Gullari shingil (ro'vak) ko'rinishida joylashgan.

Fenologiya tushunchasi va uning qishloq xo'jaligidagi ahamiyati. Fenologiya — o'simlik va hayvonlarning rivojlanish bosqichlarini yil fasllari va muhit omillari bilan bog'liq holda o'rganadigan fan sohasidir. Qishloq xo'jaligida fenologiya ekinlarning biologik xususiyatlarini chuqur tushunishga yordam beradi. Fenologik bilimlar yordamida ekish muddatlari aniqlanadi, sug'orish va o'g'itlash ishlari rejalashtiriladi hamda hosilni optimal vaqtda yig'ib olish ta'minlanadi.

Tariq o'simligining vegetatsiya davri. Tariqning vegetatsiya davri naviga va iqlim sharoitiga bog'liq holda 60–120 kun davom etadi. Qisqa vegetatsiya davri uni takroriy ekin sifatida yetishtirish imkonini beradi. Vegetatsiya davri davomida o'simlik bir necha muhim fenologik bosqichlardan o'tadi.

Tariq o'simligining fenologik bosqichlari:

Urug'ning unib chiqishi.Urug' tuproqqa tushgach, namlik ta'sirida shishadi va unib chiqadi. Bu bosqichda tuproq harorati kamida 10–12 °C bo'lishi zarur.

Nihollanish bosqichi; Nihollanish davrida yashil maysa tuproq yuzasiga chiqadi. Bu bosqichda tariq begona o'tlarga nisbatan zaif bo'ladi.

Poyalanish bosqichi;Poyalanish davrida o'simlik tez o'sadi, barglar soni ko'payadi. Fotosintez jarayoni kuchayadi.

Shonalash bosqichi;Shonalash bosqichi hosil elementlari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Bu bosqichda namlik va oziqa moddalarga ehtiyoj ortadi.

Gullash bosqichi; Gullash odatda qisqa davom etadi. Tariq asosan o'z-o'zidan changlanadi.

Don hosil bo'lishi va pishish;Don sut, mum va to'liq pishish bosqichlaridan o'tadi. Vegetatsiya davri shu bosqich bilan yakunlanadi.

Fenologik bosqichlarga ta'sir etuvchi iqlim omillari; Harorat, yorug'lik va namlik tariq fenologiyasiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori harorat rivojlanishni tezlashtiradi, past harorat esa sekinlashtiradi.

Tuproq va oziqlanish sharoitining fenologiyaga ta'siri; Unumdor tuproqlarda tariq tez rivojlanadi va fenologik bosqichlar muvozanatli kechadi. Azot, fosfor va kaliy o'g'itlari muhim ahamiyatga ega.

Sug'orish va agrotexnik tadbirlarning roli; Sug'orish rejimi fenologik bosqichlarning to'g'ri kechishini ta'minlaydi. O'z vaqtida yumshatish, begona o'tlarni yo'qotish hosildorlikni oshiradi.

Nav xususiyatlari va fenologik farqlar; Turli navlar fenologik bosqichlar davomiyligi bilan farqlanadi. Ertapishar navlar qisqa vegetatsiya davriga ega bo'ladi.

Fenologik kuzatishlar va ularni olib borish usullari; Fenologik kuzatishlar dala sharoitida muntazam olib boriladi. Har bir bosqichning boshlanish va tugash sanalari qayd etiladi.

Tariq fenologiyasining amaliy ahamiyati; Fenologik bilimlar hosildorlikni oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy qishloq xo'jaligida fenologiyaning o'rni; Zamonaviy agrotexnologiyalar fenologik ma'lumotlarga asoslanadi. Bu hosil sifatini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Tariq o'simligining fenologiyasini chuqur o'rganish uning biologik xususiyatlarini to'liq tushunishga imkon beradi. Har bir fenologik bosqichni hisobga olgan holda agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish yuqori va barqaror hosil olishning asosiy omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov B., Yo'ldoshev M. *Don ekinlari biologiyasi va yetishtirish texnologiyasi.* – Toshkent: Fan, 2020.
2. Atabaeva H., Xudoyberganov J. *O'simliklar fiziologiyasi.* – Toshkent, 2017.
3. Rasulov R. *Qishloq xo'jaligi ekinlarining fenologiyasi.* – Samarqand, 2016.
4. O'quv-uslubiy va ilmiy internet manbalari.

